

Træet med elskovsæblerne

Novelle skrevet af Theodor Johansen, lærer, kirkesanger og lokalhistoriker i Aarestrup fra 1914 til sin død i 1953. Illustrationerne stammer fra Th. Johansens skitsebøger

Torstedlund

Johan Lütchen var kommen til herregården Torstedlund som podemester. Det var gårdens ejer hr. Due, der ønskede at få haverne pyntet lidt op og ligeledes ønskede han at opelskning af køkkenurter skulle fremmes. Det var en god halv snes år efter år 1700, at podemesteren gik i gang med dette arbejde. Han plantede frugttræer og buske, anlagde kålhaver og byggede tvende gevæksthuse, hvilket var ny indretninger på den gammeldags egn, hvor bonden endnu kun kendte æble- og pæretræer, som noget der kun kunne gro i præstegårds- og herremands-haver. Hoveribondens børn

kendte kun det vilde skovabilds små, sure og bitre æbler. Disse træer voksede her og der i herregårdens skove og var træer, der opfattedes med hemmeligheds undren; thi hvorledes de var opvokset af sig selv ganske enkeltvis, altid langt fra hinanden, var for alle en uudgrundelig gåde, men Vorherre måtte i alle tilfælde have skabt det første af dem. Gamle bønder kunne fortælle, at de kom af sig selv, og det var helt uberegneligt, hvor de skød frem. De har jævnlige en hel del mindre, gule og sure æbler, hvorfor træerne også kaldes surabild. Om efteråret opsøgte træerne, og fandt man blandt de mange små et æble på et par tommers bredde, så havde man gjort et sjældent fund til konen, men de små deltes ud til børnene.

I den vestligste ende af Espemosen ved Torstedlund opdagede Lütchen det første forår en vild abild. Det strålende hvide blomsterflor røbede dets plads inde mellem en hel mængde yngre og ældre elletræer, der yndede at vokse langs den lavning, som naturvandet havde dannet som en rende, når det gennem tiderne havde søgt vest på til gårdens voldgrav.

Podemesteren fattede stor interesse for træet, især da han så at det om efteråret bar mange og efter dets art forholdsvis store skovæbler. Han podede og okulerede på træet og ved bestøvning og forædling fremelskede han et helt nyt æble, der blev temmelig sødt og hvis form ligeledes afveg fra det sure skovæble ved at blive mere ægformet, mens den gule farve som stamtræet mellem elletræerne havde bibeholdtes. Stor var hans glæde, da han efter flere års forløb kunne plante en række af disse træer langs vestsiden af det lange fæhus ved gården. Major Due, der ofte havde hjulpet ham med opelskningen sagde, at såfremt æblesorten lykkedes og udbredte, skulle den kaldes elleskovæblet efter det sted i elleskoven, hvor det for en del var opelsket.

Mennesket spår, men Gud råder. Det gik ikke som majoren og podemesteren tænkte. Onde tider gjorde sig gældende, og majoren blev så forgældet, at han måtte sælge godset. Der kom

en ny ejer, der ikke ønskede at bebo gården selv og for podemesteren gik det også tilbage. Da kromandspladsen i Sønderup blev ledig søgte han den og fik den af sin ny husbond, der ikke havde brug for hverken gartner eller podemester på gården mere, og da det syntes bedre at skænke end at pøde, blev Johan Lütchen i kroen til sin død i februar 1750.

Maren Laursdatter

Med hans træer stod det heller ikke så godt til. De stod ubeskyttede ved alfarvejen, der gik langs gårdens vestlænge og flere af træerne blev ødelagt. Det syntes ikke, at æblesorten skulle vinde frem. Kun et enkelt af træerne nåede at blive gammelt og bære frugt i mange år. Æblernes navn var gemt, men dog ikke helt glemt. I slutningen af 1790'erne stod endnu et af træerne. På den tid tjente Maren Laursdatter som kokkepige på Torstedlund. Hun var gode venner med en ung bondekarl, der tjente hos Niels Ræbild i en gård i Aarestrup. Han kom ofte til Torstedlund med vogn og heste for at gøre hoveri for sin husbond, der var bleven for gammel til det arbejde. Det var allerede bestemt, at karlen Peder skulle være næste fæster i gården. Når den tid kom, ville Peder og Maren giftes.

Den gamle røgter på Torstedlund gik altid hele dagen igennem ud og ind af dørene i fæhuset. Han havde arbejde fra tidlig morgen til sen aften; hellig som søgn. Altid gik han i sit snavsede tøj, der udviste, at han muggede to gange daglig og fodrede med halm, hø og avner i den øvrige tid. Han var trods sit flittige og møjsommelige arbejde, den af pigerne mindst ansete ved borgerstuens lange bord, hvor dovre, unnen og nadver nødes af gårdens samtlige faste tyendepersoner.

Peder

Maren havde om eftermiddagen det hverv at give fjerkræet affaldet fra måltiderne. En dag, som hun kom fra hønsene med den tomme skål i hånden, kom hun forbi røgteren, der lige havde samlet et æble op under det gamle æbletræ.

”Hej, Maren. Vil du ikke have et elleskovsæble?”

”Hva’ sejer do. A vil da blæse dig et stykke”.

Maren hørte fejl. Hun syntes røgteren sagde ”et elskovsæble”. Ville den gamle tosse virkelig til at gøre kur til hende.

”Du skulle ha’e budt mæ det da a kom med skålen, så sku’ du ha’ fået hele slatten med øllebrø’ i niesen”.

Røgteren stod stum. Han ville lige til at fortælle, at han kunne huske, at hans fader, der var røgter før ham, havde kaldt æblerne elleskovsæbler, men Maren var nok ikke i godt lune i øjeblikket, thi hun var alt borte.

I køkkenet tænkte hun videre på æblerne. Nå, så han kunne hitte på at kalde dem ”Elskovsæbler”. Det var jo ellers godt hittet på, hvis han havde været en ung smuk mand, sådan som hendes gode ven Peder, der just samme dag var i gården for at køre det sidste rivelse fra marken ind. Var det virkelig elskovsæbler, så skulle Peder have et par stykker, når han i aften kom kørende hjemad der forbi.

Da Peder kom med sit langsomme spand forbi broen over voldgraven, kom Maren farende over den. Hun havde været henne at tage nogle stykker af de modneste.

”Hej, Peder! Du skal have et par elskovsæbler”.

”Hvad kalder du dem?”

”A kalder dem elskovsæbler for at du stadig skal blive ved at tykkes om mig”.

”Det navn hår’ a aldrig hørt før, men vi ka’ gjan’ prøve, om de svarer til navnet. Do kommer vel hjem i morgen aften?”

”Ja, ja, a gjør”.

På vejen spiste Peder af æblet og ved det blå led, hvor vejen drejede mod nord, så han på de tykke, røde kerner i æblehuset. Han fik da den ide at lægge en kerne i jorden ved sydenden af vesterhuset, hvor der var en dejlig plads. Fik så Maren og han gården i fæste, skulle træet, hvis det kom, være hendes.

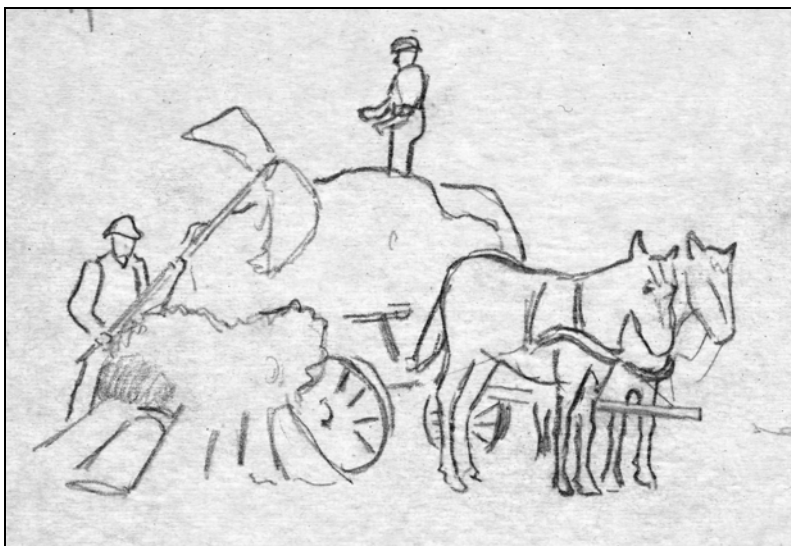
Alt gik efter bestemmelsen. Peder Ræbild og Maren fik gården, og træet voksede sig snart stort. Gårdkonen var stolt af byens eneste æbletræ. Tiden løb, og sidst i 1820’erne havde de en giftefærdig søn Søren, kaldet Ræbild. I genbogården ved Karpedammen hos Jens Smed var der flere børn, hvoraf Maren kun var lidt ældre end Søren. De gamle havde ofte talt om, at deres børn kunne passe for hinanden. De var da gamle nok. Det syntes dog ikke, at der var nogen særlig forlibelse mellem Søren og Maren Smed, hvad Sørens mor syntes var for ringe. En dag siger da Maren Ræbild til sin søn Søren: ”Du skulle gå ud å plukke en bette kurvfuld æbler og gå over at give Maren Smed”.

”Hvorfor skulle a det”, sagde Søren”.

”Jo, ser du, for så bliver hun forlibt i dig! A skal sige dig; når en ungarl giver en pige af de æbler, så kommer der en hemmelighed ud af den gave”.

Og så fortalte hun sønnen om hendes ungdomsoplevelse fra den tid, hun tjente som kokkepige på Torstedlund. Der kaldte de de æbler for elskovsæbler, og ”det er nu sandhed; du kan godt forær’ hende en kurvfuld”.

”Nej, a vel et”, sagde Søren og lo, men moderen blev lidt halvgnaven.

Forældrene kører høet ind

Et par dage efter var forældrene ude at rive på Lilvangen nord for gården, og Søren stod og spiste et æble under træet, da Maren Smed netop kom trippende ovre fra genbogården. Hun styrede fra bygaden op i deres gård og kom så lige forbi Søren under træet.

”Vil du ha’et æble, Maren?”

”Ja, tak”.

Søren rystede træet og et stort modent æble faldt ned, som han tog og rakte hende.

”Det var da vist det allerstørste”, sagde Maren med et smil. ”Det er vist for godt til mig”.

”Nej, men ved du hvad min mor siger, hun siger, at der er en hemmelighed ved de her æbler, når de bliver givet af her Rævler, som der er så mange af her i byen”. I Aarestrup var der nemlig mange medlemmer af Ræbild-familien.

”Hvad er da det for en hemmelighed”?

”Det vil a et’ sej”!

”Er din mor da hjemme”?

”Hende skal du da nu et’ spørge om’ed”.

”Nej, men a skulle da op og snak’ med hende”.

”Nåh”. Søren blev halvvejs lang i ansigtet, men føjede til: ”Hun går og river lige her omme bag rollingen på Lilvangen.

”Så løber a derom, nu skal du have tak for æblet, Søren”.

Gårdspladsen

Maren Smed stak i rend over gårdspladsen og om på Lilvangen gnavende på æblet. Her traf hun Maren Ræbild, der straks udbrød:

”Hvad er det for et æble, do går og gnaver i”?

”Det var jet, a fik af Søren. Han sejer, at du sejer, at der er en hemmelighed ved det”. ”Sejer han det”, lo den gamle Maren.

”Ja, men hvad er det for en hemmelighed”, spurgte den unge pige og spiste videre.

”Det smager godt og sødt”.

”Der er en hemmelighed ved det, men den må du nu hellere få Søren til at fortælle dig, bitte Maren, for det passer sig bedst”, lo Maren Ræbild synlig veltilfreds.

”Han vil ikke sige det, og du vil ikke sige det, men a skulle spørge, om du ville væve et stykke hørlærred te’ os i det her efterår, for min mor siger, at hun vil selv gerne være fri, nu hun bliver så gammel”.

Det var der intet i vejen for.

Søren kom listende om på Lilvangen.

”Hvad er så hemmeligheden”, spurgte Maren, men heraf lo de alle sammen.

”I er nogle skønne narrehoveder”, lo Maren, og så løb hun hjem.

Da skældte moderen Søren ud og sagde, at han godt kunne have fortalt Maren Smed noget om hemmeligheden ved æblerne, men Søren svarede, at det var hun vist meget bedre til end han.

Det led et stykke hen i efteråret, da Søren en søndag middag gik ned i Jens Smeds gård og her traf han Maren, som han egentlig gik efter. ”Hør, Maren! A vil gjan’ snak’ med dig, så skal a fortælle dig noget om hemmeligheden ved æblerne. Lad os gå vesten for stuehuset”, fortsatte han.

Ved vestenden af rollingen siger han, idet han tog et gult æble op af lommen: ”Skal vi ikke være to om hemmeligheden”.

”Det kan vi jo godt”, bemærkede hun stille, mens hun brækkede æblet midt igennem og gav hende den pæneste halvdel. Men i det samme fladte en stor æblekerne fra æblet ned på hans træsko og gled ned på jorden.

”Åh, skal vi ikke plante den kerne her, så kommer der et æbletræ med elskovsæbler i”.

”Jo”, sagde Maren, idet hun sprang hen om hushjørnet, hvor der i haven stod en spade.

Ved vestenden af rollingen

”Her er spaden, Søren. Du kan grave, så holder a på kernen så længe”.

Søren gravede et pænt hul og begge satte de sig på knæ og ragede den løse jord sammen om kernen.

”Nu skal du ikke fortælle nogen, hvad vi har plantet. Det er en hemmelighed”.

I julen samme år stod Søren og Marens bryllup. De gamle folk ved Lilvangen var glade, da svigerdatteren kom til

gården, og gamle Marens vævede lærred pyntede brudesengen. Næste forår skød æbletræet op ved gavlen i Marens gamle hjem. Hun satte hegn om den, at ikke løsgående kreaturer skulle ødelægge træet i opvæksten, og som træet voksede op, glemtes det hemmelige, men Maren sagde til sine forældre og søskende i hjemmet: ”Pas godt på det træ, for det er et æbletræ”.

Livet kan ikke altid være rig på glæde. I en slægt kan medlemmerne leve sammen i en rum tid, men før eller senere kommer adskillelsen. Således også her. I sommeren 1833 døde Søren's kone til stor sorg ikke alene fra ham, men også for hans forældre, der nu var aftægtsfolk i gården. Hans moder tog sig af hans to børn, og den frihed, som hun havde vundet ved den unge Marens komme var helt forsvundet. Langsomt sled de i samdrægtighed vinteren igennem.

Først i juli faldt altid det i Himmerland så kendte store Navnsø marked. ”Vi vil nu te' marked li'som vi plejer”, sagde de gamle. Søren forberedte sig til dagen. Hestene skulle ikke slide for stærkt dagen før. Begge agestolene blev sat på vognen. Børnene sattes den dag i pleje hos mormoderen og morfaderen, der nu begge var oppe i firserne, og allerede klokken 4 - 5 om morgenen rullede markedsvognen af sted. Søren sad ved siden af madkurven og tejen og foragen til hestene i den forreste agestol og forældrene i den bageste, og bag den havde de endvidere plads til en kviekalv, det eneste dyr de kunne undvære, til salg på markedet, thi som den gamle sagde: ”En bette handel er altid bedre end slet ingen”.

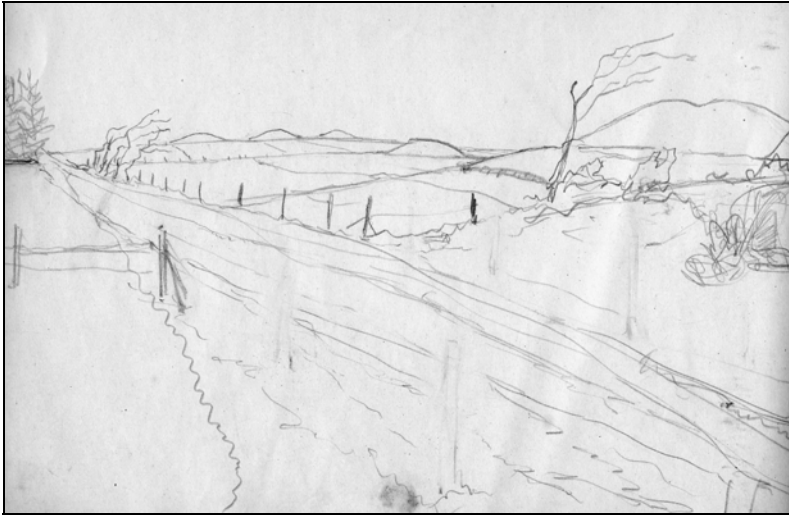
Så rullede de af sted i den dejlige juli morgensol ad de den gang snoede og ubanede, men sommertørre hedeveje. ”Hvor langt er'ed nu, der er til Navnsø marked, Pier”, bemærkede Maren, ”do er alti' så gue' te' og how”. Per bakkede på den udgåede pibe. ”Ja, sier do, bette kuen, er der fire mil, så er der i al fald over de tre”. Så sagde man intet i lang tid. ”Når vi nu er i Vegger, så hår vi over halvvejs henstå'en”. Efter cirka tre timers kørsel rullede befordringen stadig knirkende gennem den tiltagende markedsvrimmel ind i lyngen nord for Navnsø, hvor man spændte fra. Ingen var endnu kommen af, før en anden markedsvogn med en mand for og to kvindfolk bag rullede op ved siden af.

”Nej, si'e goddaw, Niels, nå, så do vel da vel te' marked i daw”.

”Goddaw, Pier. Nå, så det vel da vel osse”.

”Vel du bre si', Maren. De ka' vel si, at det er Niels fra Krogstrup. Han købte jo den brune plag af vos for tre år sin”.

”Ja, det er. Kan ske I osse ka' kend' plagen igen”.

Den sommertørre hedevej

”Nej, no hår a da alle kend magen”, busede det ud af Maren. ”Ja, a kan kjend jer ål’ sammel. Nej si’, goddaw Kjersten og goddaw Mette. Nej, hvor er æ skjønt å kom her op i hien i sådan et godt vejr”.

Så hoppede de alle ud af rejsestolene som unger fra en rede, trykkede alle hinandens hænder og udtrykte en oprigtigt kendingsglæde ved mange gange skiftevis af sige: ”Nej, hvor det er da skjønt”. Man skulle have troet, at de var af samme familie, men

det var ikke tilfældet. Bekendtskabet stammede fra en tidligere handel om omtalte plag efter hvilken de år i forvejen alle havde været forsamlet ved samme marked til et gemytligt lidkøb bestående af egne medbragte mellemmad og dertil på pladsen købte drikkevarer, men den gang var den unge Maren med.

Da mændene havde fået hestene fra, blev de enige om at spise davren i forening. Niels Krogstrup og Kjerstens datter Mette, en ung pige sidst i tyverne, vartede op ve at slæbe kurve og tejner til, og snart sad de alle i lyngen bag vognene, mens kalven, bunden til et af vognhjule, gnavede på sit grøntfoder.

Niels Krogstrup ville købe kalven, og mens mændene handlede, fortalte gamle Maren for Kjersten og Mette om, hvorledes deres søn Søren forgangne år havde købt gården derhjemme fra godset, ja, til en så rimelig pris, at de snart kunne håbe at have den helt udbetalt. Alt tegnede så godt for dem. Søren havde en søn og en datter, men så fik han den store sorg at miste sin gode kone, som han kun havde været gift med i fem år. ”Det var et hårdt slag for vi gamle osse, men værst for Søren”, føjede Maren grædende til. ”Ok ja, men vi må jo tvinge sorgen, og så bestemte vi, at vi alligevel vil tage til marked i dag. Ok ja, havde Søren endda haft en kone igen”. Maren så over på Kjersten og Kjersten så til Mette, om hun hørte dette sidste hjertesuk.

Efter måltidet skiltes selskabet i tre hold. Per og Niels, Maren og Kjersten og Søren og Mette søgte hen hvor de havde mest lyst i den myldrende markedsvrimmel. De skulle samles igen ved vognene til middag. Søren gav Mette markedsgaver og bød hende ind at se markedsgøgl både her og der. Ved middagsmåltidet var de som en familie og gamle kendinge og Kjersten fortalte: ”Ja, Mette hår nu i et par år snakket om, at hun ville ud og have en plads, men det er aldrig bleven til noget”.

Da greb Søren lejligheden: ”Åh, kunne hun så ikke komme over at hjælpe os i høstens tid, for mine forældre de holder ikke så godt til det hårde arbejde mere”.

Mettes øjne strålede. Hun så på moderen og sagde: ”Trowr I, at I kund’ undvære mig i høst, så vil a derover”.

”Ja”, fortsatte Maren, ”så kun’ I køre hende derover, og så kun’ I besøge os og se, hvordan vor gård ser ud”.

Lejligheden til så interessant et besøg syntes i øjeblikket snart at være mere end at undvære datteren, og Maren fuldkommede lysten ved at sige: ”I skal nu komme og besøge os, hvordan det så end går med hjælpen”.

Inden de sagde farvel til hinanden havde Niels købt kalven, lidkøb havde de fået, og det var bestemt, at de alle tre fra Krogstrup skulle komme til Aarestrup på fire-ugersdagen efter markedet, så kunne Mette selv bestemme til den tid om hun ville have ”hendes opbindelsesærmer” med eller ikke, som Kjersten udtrykte det. Men Søren havde haft lejlighed til ubemærket at sige til Mette: ”Du må hellere tage din standkiste med. Vil du et’ nok det”, og Mette svarede: ”A vil tænk’ over’ed te’ den ti’, men a trowr no a gjør’ed”.

Fire-ugersdagen kom, og Niels, Kjersten og Mette kom med kisten bag på vognen. Mette blev i gården i høstens tid. Søren gav hende af æblerne fra træet, og ud på efteråret viedes de i Vester Hornum Kirke.

Nu gik atter en halv snes år. I genbogården var Søren svigerfader og svigermor af første ægteskab døde og hans svoger Peder Smed havde overtaget den gård. Træet, som Søren og Maren havde plantet, da de lovede hinanden at blive mand og kone, stod nu i sin skønne ungdom, og det var begyndt at bære frugt, dejlige søde æbler. Søren, der efter sit andet ægteskab stadig kom i gården som han havde gjort i hele sit liv, omfattede træet med stor kærlighed, og han så stadig efter, at det var beskyttet mod overlast. Peder Smed sad ikke godt ved gården, da der havde været flere søskende at skifte med efter de gamle. Søren derimod gjorde god fremgang, både som landmand og i handel. Peder Smed var ikke glad ved gården, og han bad da Søren om at købe den. Det skete, og han sagde for spøg, at nu var han den eneste mand i byen, der ejede to gårde og to æbletræer. Så sjælden var frugttræerne i den tid. Disse træer og Søren Ræbilds forkærlighed for dem gjorde, at man nu i byen begyndte at plante frugttræer og især blommetræer, der bar en særlig sød blomme. Træets æbler ved hans nyerhvervede gård kaldte han kærlighedsæbler, thi han syntes ikke, at navnet elskovsæbler, som hans moder havde kaldt dem, helt svarede til deres værd for ham.

Hvert efterår bødes der æbler af træet, der, mens generation efter generation døde bort i gården, stadig stod og bar frugt, og da det gamle hundredårige stuehus faldt, blev det ny bygget således, at oldefars æbletræ, som det nu kaldtes, kom til at stå ved det ny stuehus sydgavl. Nu er træet gammelt, mindst 110 år og det ældste i byen, mens dets bedstemor ved Torstedlund og moderen ved Sørenns første gård for længst er forsvundet og glemt. Men slægten fortæller om det gamle træs gule æbler, der har skabt så mange venner af gården. Mærkelige historier om, hvorledes børnene fra stedet tog æbler med op til skolelæreren i byen. Når han fik sådan en kurv eller pose fuld, så var det umuligt for ham andet end at være god mod dem, thi oldefaderen havde jo sagt, at de førte venskab og kærlighed med sig. Og sandt var det. Den gamle skolelærer mærkede kraften, og mindedes æblerne leve sit liv til han gik i graven, men da var det eleverne, der mindedes ham, og da eleverne derefter blev gamle pyntede og rev de deres lærers grav i taknemmelighed, indtil de selv bares ind på den stille kirkegård i byen.

Nu er der mange æbletræer i gårdens have, og deres æbler er måske både større og skønnere, men den sødme og særegne eventyrglans og romantik, der er over oldefars træs æbler, når de ikke i de første hundrede år.

Det gamle træ, o, lad det stå, indtil det dør af ælde.
Så mange ting det husker på, hvad kan det ikke melde.
Vi det så, fyldt med blomster på, de friske grene hælde,
det gamle træ, o, lad det stå, det må I ikke fælde.